

NORVÉG, FINN, SVÉD GYERKKÖNYVTÁRAK (Szemle)

UZSOKI ANDREA

Norvégia

Az ország gyerekkönyvtári hálózatának ma már csaknem egymillió 14 éven aluli gyerek ellátásával kell számolnia. A kötelező alapképzés – a többi skandináv ország gyakorlatához hasonlóan – itt is 9 évig tart. A gyerekkönyvtári munka színvonala – bár hagyományosan része a közművelődési könyvtári szolgáltatásnak, – sokáig nem felelt meg a követelményeknek; az utóbbi néhány évben viszont jelentős fejlődésnek lehetünk tanúi.

Az ország adottságai következtében azonban ez az előrelépés nem mutatkozik Norvégia teljes területén. Mivel a népesség a délkeleti városokban és városkörnyéki településeken koncentrálódik, az északi, gyéribben lakott kistelepüléseken a szolgáltató helyek száma is kevesebb és a személyi ellátottság is sokkal rosszabb. Ha van is gyerekkönyvtár, többnyire szakképzetlen, részmunkaidőben foglalkoztatott munkaerő látja el a könyvtárosi teendőket. Ez persze nem jelenti azt, hogy a nagyobb városokban minden könyvtárban van szakképzett gyerekkönyvtáros, bár a Gyerekkönyvtárosok Egyesülete, valamint az IBBY norvégiai szekciója az utóbbi időben különösen sokat tett a könyvtárosok képzésének, továbbképzésének javításáért. A gyerekek szempontjából az a tendencia is hátrányos, hogy szüleik egyre kijebb és kijebb költöznek a városközpontokból: számukra így nagyobb problémát jelent a többnyire a belvárosba települt gyerekkönyvtárak látogatása.

Az olvasók számának csökkenését a statisztikák is jelzik. Ezeket a gondokat felismerve a szakemberek minél több új fiókkönyvtár létrehozását tartják kívánatosnak a kertvárosokban. Átmeneti megoldásként a mozgókönyvtári ellátás megszervezését is javasolják, ami az északi területeken – jobb híján – már sok helyütt bevált. Hátránya viszont, hogy nagyon nagy befektetést kíván. (A vonzerő fokozása érdekében a bibliobuszok egyes útján a könyvtároshoz egy-két gyerekkönyvíró vagy népdalénekes is csatlakozik, hogy ügyesen összeállított műsorokkal színesítsék a kölcsönzési órákat.) Megjegyzendő, hogy Norvégia nyugati partján, a fjordok mentén a mozgókönyvtári ellátás egy speciális formája, az ún. hajókönyvtár terjedt el.

A gyerekkönyvtár elhelyezésének két módja vált általánossá. A nagyobb könyvtárakban a felnőtt- és gyerekszolgálat térben és természetesen állományban legtöbbször elkülönítetten, de valamiképpen egymáshoz kapcsoltn működik. A gyerekrészlegnek külön épületben való elhelyezésére – egy 1978-ban kiadott, a norvég gyerekkönyvtárak helyzetét bemutató tanulmány¹ szerint – nincs is példa. A kisebb könyvtárak ún. „családi könyvtárak”, ahol a gyerekek és szüleik, a kicsik és nagyok egy helyiségben, osztatlan térben olvasnak, kölcsönöznek.

Az audiovizuális dokumentumok és eszközök a nagyobb könyvtárakban már mindenhol természetesesek, a kisebb helyeken azonban még ritkán színesítik a könyvtári szolgáltatásokat, hiszen bizonyos pénzügyi korlátozások a fjordok országában sem ismeretlenek.

A három hivatalos nyelv (a norvég két változata és a lapp), valamint a szinte mindenki által második (negyedik?) nyelvként használt angol mellett a könyvtári szolgáltatásnak és a gyerekkönyvkiadásnak ma már egyre inkább számolnia kell az ország területén élő külföldiek nyelveivel. A bevándorlók gyerekeinek ellátása mind több könyvtár feladata. Jelenleg az oslói Központi Közművelődési Könyvtár (Deichmanske Bibliotek) feladata az ilyen irányú szolgáltatások országos szervezése. A választás azért is esett éppen erre a könyvtárra, mivel a külföldiek többsége délkeleten, ezen belül is Oslóban, illetve a város környékén él.

A norvég könyvtárügyi szakemberek a jelenlegi helyzettel korántsem elégedettek. Az ország sajátosságainak figyelembevételével elsősorban az alábbi három területen látják szükségét a fejlesztésnek. *Először* is szervezett szolgáltatást kell létrehozni a fogyatékos gyerekek számára; az erre vonatkozó törvénytervezetet már elfogadták. *Másodszor* az idegen ajkúak könyvtári ellátását jobb színvonalra kell emelni. *Harmadszor* szorosabb együttműködést kell kialakítani az iskolai és a gyerekkönyvtárak között. Ez utóbbi feladatot főleg a földrajzi adottságok és a gazdasági nehézségek indokolják.

Finnsország

Finnsország nagy népsűrűségű déli városaiban és ipari településeiben a közművelődési könyvtár szervezeti keretében és épületében működik a gyerekrészleg, élén a gyerekkönyvtárossal, de az ország területén élő több mint másfél millió gyereket, mint potenciális könyvtárhasználót a legkisebb közművelődési könyvtárban is külön polcok, számukra berendezett sarkok várják. A teljes elkülönülésnek a finn szakemberek között sincsenek hívei; alapszabály, hogy a gyerekek részére fenntartott könyvtári tér valamiképpen kapcsolódjon a felnőttekéhez, de a két részleg legalább közös épületben helyezkedjék el.

A második világháború óta számos új könyvtárat építettek. Zömüket viszonylag kis településeken, s ezért az egyik alapvető típus – akárcsak Norvégiában – az ún. családi könyvtár lett. Ez a megoldás azzal az előnnyel is jár, hogy a gyerekek nincsenek teljesen elszakítva a felnőttektől – hiszen a kölcsönzési tér közös – viszont a felnőtt olvasókat sem zavarja a fiatalok „zajongása”, mivel a szokásos foglalkozások (bábozás, meseóra, könyvklub) teljesen külön helyiségekben folynak. A régebben létesített könyvtárakban általában külön olvasóterem áll a gyerekek rendelkezésére, az újakban viszont csak a kölcsönző részlegben tartanak fenn számukra néhány asztalt és széket.

A mozgókönyvtári ellátást elsősorban a vidéki, különösen a gyéribben lakott északi területek helyzetének javítása érdekében vezették be. Napjainkban a bibliobuszok száma már meghaladja a kétszázat; külön a gyerekek számára ún. műsoros kulturbuszok is járnak a vidéket.

A gyerekkönyvek gyarapítása elsősorban az adott könyvtár teljes beszerzési keretének, a könyvtárak növekedési ütemének, valamint a finn gyerekkönyvtermés mindenkori állapotának függvénye. A teljes könyvállomány mindenesetre folyamatosan gyarapodik, a kölcsönzések száma évente körülbelül 10%-kal emelkedik.

Mivel a népesség 6–7%-a svéd anyanyelvű, a finn nyelvű gyűjtemények mellett minden gyerekkönyvtárban található svéd, a nagyobb könyvtárakban angol, német, francia és orosz nyelvű dokumentumok is (köztük folyóiratok és audiovizuális anyagok.)

A gyerekkönyvtár általában 13–14 éves korig bezárólag hivatott ellátni olvasóit. Vannak könyvtárak, ahol külön ifjúsági részleg is működik, de a 14 éven felüliek legtöbbször már a felnőtt részleget használják. Követésre méltó gyakorlat a gyermekkórházak, valamint a különböző gyermekintézmények könyvtári ellátása. A hagyományos szolgáltatások mellett újak is mutatkoznak, például nem ritka a házhoz kötöttek ellátása.

A szellemi és testi fogyatékos gyerekek megfelelő színvonalú ellátását azonban még a mai napig sem oldották meg Finnországban. A szolgáltatásokat ugyan létrehozták, de a hatékony propaganda hiánya miatt sokszor még az intézmények vezetői sincsenek tisztában a lehetőségekkel.

A könyvtárosokat két állami egyetemen (University of Tampere; Swedish School of Social Sciences, Helsinki) képzik. A két leggyakrabban elhangzó panasz, hogy a képzés színvonala nem megfelelő, és hogy viszonylag kevés azoknak a száma, akik kimondottan a gyerekkönyvtárügyben kívánnak dolgozni. Az említett két egyetemen kívül a Finn Könyvtári Egyesület gyerekkönyvtári szekciója, a tamperei egyetem felnőttoktatási tanszéke és a Finn Írószövetség is szervez – elsősorban továbbképző jellegű – tanfolyamokat. Több nyári egyetem programjában is találkozunk hasonló tematikával.

Óriási segítséget nyújt a könyvtárak számára az ún. Könyvtári Szolgáltató Kft. (Kirjastopalvelu Oy). A szervezet berendezési és felszerelési tárgyakat, bútorokat, nyomtatott katalóguscédulákat, könyvjegyzékeket, könyvismertetéseket, könyvtári használatra előkészített, védőkötéssel ellátott könyveket, audiovizuális anyagokat és dokumentumokat stb. árusít. Ezen az úton a finn gyerekirodalom termékei mellett elsősorban svéd, valamint angol és amerikai művek fordításai jutnak el az ifjú olvasókhoz.

A jövő legfontosabb célkitűzései közé tartozik a gyerekkönyvtárosképzés színvonalának emelése, a gyerekkönyvtári munka központi irányításának megszervezése, valamint a gyerekkönyvtárak, iskolák és gyerekekkel az iskoláskor előtt foglalkozó intézmények közötti szorosabb kapcsolat kialakítása.

Svédország

Svédországban – megannyi más országhoz hasonlóan – a második világháború után az oktatási rendszer rohamos fejlődésen ment keresztül. A kötelező alapfokú képzés időtartamát itt is 9 évben határozták meg, bár az ifjúság közel 90%-a ennél két-három évvel tovább tanul. A mai értelemben vett gyerekkönyvtárak elterjedése a századfordulón kezdődött meg. Elsőként Stockholmban, Göteborgban és Malmöben hoztak létre ilyen intézményeket, majd lassan a kisebb városokban is.

A gyerekkönyvtárak fejlődésében az 1970-es évek tekinthetők a legfontosabb évtizednek, bár a már világszerte érezhető gazdasági visszaesés Svédországot sem kímélte. Az ebben az időben bevezetett nagy oktatási reformok természetesen maguk után vonták a gyerekkönyvtári szolgáltatások módosítását, kibővítését is. Az új szemléletmód sok helyen a tárgyi feltételek javulását eredményezte. Ma már a mintegy 2000, különböző nagyságú svéd közművelődési könyvtár többségében van gyerekrészleg; a statisztikák szerint ezekben a könyvtárakban az összállomány több mint 40%-a gyerekkönyv.

Svédországban – a többi skandináv állammal ellentétben – nincs olyan törvény, amely a könyvtári szolgálatot szabályozná. Nem volt előírva a gyerekkönyvtárak létesítése idején sem, s napjainkban sincs lerögzítve például az, hogy hány dokumentum jusson egy főre, mekkora legyen az egy főre jutó minimális alapterület stb. Következésképpen területenként más és más, egymástól sokszor jócskán eltérő színvonalú szolgáltatásokat nyújtó könyvtárakkal találkozhatunk.

A gyér népsűrűségű ország könyvtárügyi irányítóinak évek óta egyik legnagyobb problémája az, hogyan szervezzék meg a ritkán lakott települések könyvtári ellátását, beleértve szakképzett gyerekkönyvtáros alkalmazását is. Pár évvel ezelőtt még mindenki ismerte azt a tréfás mondást, miszerint a svéd klíma végzetes hatással van a tölgyfákra, az arisztokratákra és a gyerekkönyvtárosokra; napjainkra a helyzet valamit javult, legalábbis a gyerekkönyvtárosokat illetően. Hasonló nehézséget okoz az a tény is, hogy gyakran egy egész közigazgatási egységen belül egyetlen könyvtáros van, akinek a könyvtári tevékenység minden ágához, a teljes gyűjteményhez értenie kell. Ezért a kor követelményeivel lépést tartó, színvonalas szolgáltatások bevezetésének elősegítése érdekében szinte kivétel nélkül minden megyei könyvtárban létrehoztak ún. megyei gyerekkönyvtárosi vagy gyerekkönyvtári tanácsadó munkaköröket. Így kívánják biztosítani, hogy legalább egy-egy megyén belül egységes legyen az irányítás, a módszertani munka, a továbbképzés stb.

Magyar szempontból nézve különösen tanulságos lehet a fejlett svéd gyerekkórházi könyvtári ellátás megismerése. A rövidebb-hosszabb ideig kórházba került gyerekek számára a könyvtár olyan rekreációs hely, ahol elsősorban nem betegnek, hanem potenciális könyvtárhasználónak tekintik őket. A kórházi légkör sok esetben rossz közérzetet, idegfeszültséget eredményező hatásának feloldása, a kórteremből való kimozdulás lehetősége – legalábbis a nem ágyhoz kötött gyerekek esetében – a könyvtár és a játéktérápia. A gyerekkönyvtáros nem hord fehér köpenyt, nincs nála orvosság és nem közeledik fenyegetően az injekciós tűvel. Sőt mesél, bábelőadást tart, vagy segít a könyvek, képek, lemezek között válogatni.

Az egyik legjobb svéd kórházi könyvtár az 1970-ben létesített stockholmi St. Göran Gyerekkórházban található. A könyvtár maga 1973-ban nyílt, 55 m² alapterületű, tolokocsikkal vagy kerekeken guruló ágyakkal is könnyen megközelíthető, közvetlenül kapcsolódik a szomszédos iskolaépülethez. A különböző életkoroknak megfelelően elrendezett gazdag választékot kínáló állomány a szülők részére is tartogat a gyerekbetegségekkel kapcsolatos könyveket, folyóiratokat. Szinte egyedülálló zenei részleggel és kiemelkedően gazdag audiovizuális állománnyal rendelkezik. A kazetták, lemezek, diák, stb., valamint a hozzájuk tartozó hardver – az ágyhoz kötött betegekre is gondolva – mind-egyik kölcsönözhető. Újabban posztereket is tartanak, hogy segítséget adjanak a kórter-

mek és a folyosók otthonosabbá tételéhez. A könyvtár nyitvatartása napi két óra, a stockholmi megyei könyvtár fiókjaként üzemel. Működtetése egy könyvtárosi és egy adminisztrátori státuszt köt le. Azoknak, akik nem hagyhatják el a kórtermet, ágyhoz szállítják az olvasnivalót. Ezek a hetenkénti körutak a könyvtáros munkájának fontos részét képezik. Minden alkalommal egy kis letétet hagynak az egyes osztályokon, így a könyvtáros látogatásai közötti időben érkezett új beteg sem marad ellátatlan. Új keletű kezdeményezés, hogy olvasnivalókat (nemcsak újságokat és folyóiratokat) helyeznek el a várószobákban. A könyveket hetente cserélik; a fantasztikus méretű elhasználódásból arra következtetnek, hogy a szolgáltatás nagyon népszerű. Hetente egyszer filmvetítés is szerepel a programban, de a szolgáltatások tárháza ezzel még korántsem merült ki.

A kiragadott példa nemcsak a svéd, hanem még sok más ország kórházi könyvtári ellátásának „eszményképe” lehetne. Az ideális szint eléréséhez azonban több és szakképzetesebb munkaerőre, még jobb felszerelésre, hosszabb nyitvatartási időre és még több foglalkozásra lenne szükség – mondják a svédek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. BYBERG, L. – SCHEI, K.: Norway. = Library Service to Children (An international survey) Ed. by Colin Ray. München – New York – Paris, 1978. 160 p. (108–113. p.)
2. IKÄLÄINEN, M.: Children's library activities in a Finnish city library. = Scandinavian Public Library Quarterly, 11. vol. 2. no. 1978. 26–32. p.
3. JACOBSON, L. – NORDQUIST, S. – STENBERG–LANDIN, E.: Children in hospital = Scandi-Scandinavian Public Library Quarterly, 14. vol. 1981. 4. no. 141–144. p.
4. KARLSSON, K. – BERGMAN, A.: Library activities for children: A Swedish example. = Scandinavian Public Library Quarterly, 9. vol. 1976. 3–4. no. 81–84. p.
5. SALONEN, K.: Finland = Library Service to Children (An International survey) Ed. by Colin Ray. München – New York – Paris, 1978. 160. p. (38–42. p.)
6. SKOGLUND, L.: Children's library work among adults = Scandinavian Public Library Quarterly, 14. vol. 1981. 4. no. 132–134. p.
7. WESTGARD, G. A children's branch in the bedroom = Scandinavian Public Library Quarterly, 11. vol. 1978. 2. no. 33–35. p.
8. WESTGARD, G.: Culture on wheels = Scandinavian Public Library Quarterly, 11. vol. 1978. 2. no. 45–46. p.